

Al met al duurde deze samenscholing ongeveer 15 minuten en in die tijd zag Arie zeker 50 vissen naar binnen gaan. Soms kon een zilverbreeuw er een afpakken. Meestal kwamen de eiders met de vis al goed in de bek naar boven en hoefden ze hem alleen nog maar door te slikken. Arie heeft enkele foto's van deze eiders kunnen nemen, waardoor achteraf de soort nog kon worden vastgesteld: wijting (Hans Witte, NIOZ). Eén foto mogen we in deze Nieuwsbrief opnemen; een tweede is nog te vinden op www.birdpix.nl.

Eidereenden zijn overwegend schelpdiereters, maar laten zich bij gelegenheid een visje niet ontgaan en her en der is wel eens een eidereend opgedoken met een visje in de snavel. Massaal foerageren op levende vis is echter uitzonderlijk. We kennen slechts een vergelijkbaar geval, beschreven door Frengen & Thingstad (2002) voor een Noors fjord. Hier foerageerden groepen eidereenden (en nog een aantal andere soorten eenden) op scholen zandspiering. In beide gevallen leken de eidereenden heel goed te weten waar ze mee bezig waren: als de gelegenheid zich voordoet en hun kop staat ernaar, kunnen eidereenden blijkbaar ook vissen eten. De vraag die dan blijft is natuurlijk, waarom deze vogels, de laatste jaren geplaagd door voedselschaarste in de Waddenzee, dit toch zo zelden lijken te doen?

MFL

Referentie:

Frenge O. & Thingstad P.G. 2002. Mass occurrence of sandeels (*Ammodytes* spp.) causing aggregations of diving ducks. *Fauna norvegica* 22: 32-36.

Eiders drinken hagel

Arie Ouwerkerk zag nog iets aardigs, daar in de haven van Terschelling. 18 december 2004 was zo'n dag met af en toe onweer, gepaard gaande met soms stevige hagelbuien. Tijdens een hevige hagelbui maakte Arie bijgaande foto, van een eidereend die zijn kans schoon zag om eens zoet in plaats van zout water binnen te krijgen. Zeevogels doen dat wel vaker, bijvoorbeeld op Vlieland (Kees Swennen), maar ze moeten daar dan wel meestal het water voor uit of ten minste naar een plek toegaan waar zoet water in zee stroomt. Nu kwam het letterlijk uit de lucht vallen en verschillende eiders maakten gebruik van de hagel door deze slobberend van het wateroppervlak naar binnen te werken. De vogel op de foto slikt net een hapje hagel door.

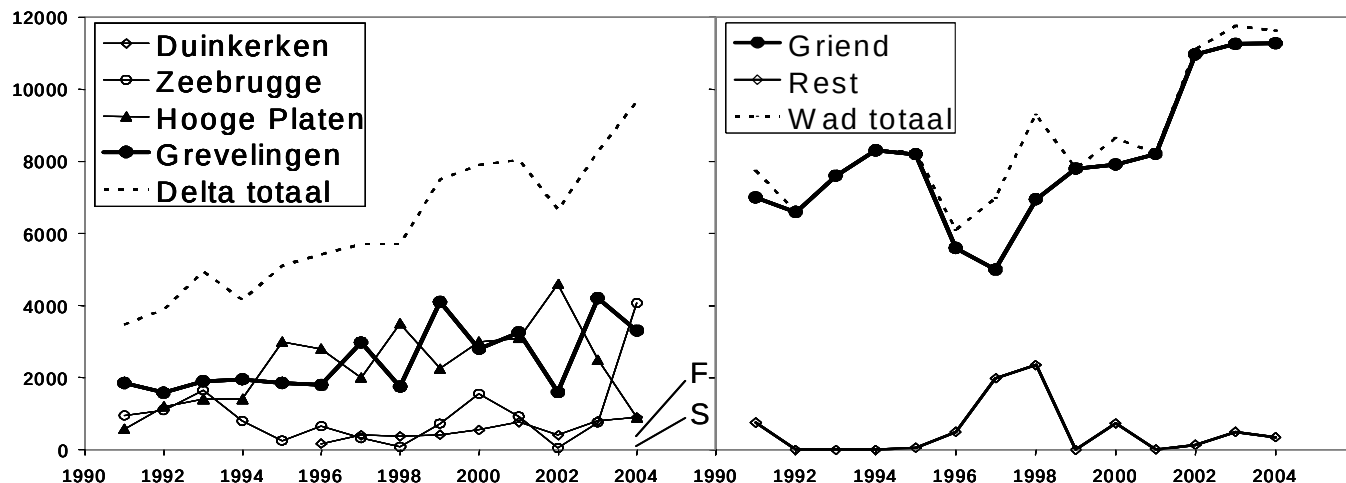

Foto Arie Ouwerkerk

De ontwikkeling van de kolonie grote sterns in het Grevelingenmeer in vergelijking met de rest van Nederland, België en aangrenzend Noord-Frankrijk

In 2004 zijn in het Grevelingenmeer 3300 paar grote sterns tot broeden gekomen, hetgeen zo'n 900 paar minder is dan het jaar ervoor (figuur 1). De kolonie was dit jaar gevestigd op de nabij Schouwen gelegen Kleine Stampersplaat, een plaatje van 6,5 ha. In 2002 broedden hier voor het eerst 400 paar grote sterns. Decennia lang hadden ze meer noordelijk gebroed, op de Hompelvoet (312 ha), die echter allengs meer begroeid raakte. In de tachtiger jaren verkozen de grote sterns soms het nabijgelegen veel kleinere Markenje, een anderhalve kilometer ten noordoosten van de Hompelvoet en op slechts zo'n 250 meter afstand van de vaste wal gelegen plaatje van 21,5 ha. Bruine ratten hebben daar toen de grote sterns en de vele kokmeeuwen verdreven waarna deze nooit meer zijn teruggekeerd (Derks & de Kraker 1993). Het Grevelingenmeer herbergt, ondanks de locatiewisselingen, nog steeds de op een na grootste kolonie van ons land met zo'n kwart tot een vijfde van de Nederlandse populatie. De grootste kolonie (van Europa) bevindt zich op Griend in de Waddenzee (11275 paar in 2004). Het Grevelingenmeer wedijvert met de Hooge Platen in de Westerschelde om de tweede plaats: de kolonie in de Westerschelde was de laatste jaren meermaals groter dan die op de Hompelvoet. Dit jaar verliep de vestiging van grote sterns om verschillende redenen erg moeizaam en kozen de meeste 'Westerschelde'-vogels voor het nabije Zeebrugge, waar een recordaantal van 4067 grote sterns een goed broedseizoen kenden. De kolonie van Zeebrugge was dit jaar uitzonderlijk groot: eerder broedden daar maximaal 1650 paar. Mogelijk is ook een aantal vogels van het Grevelingenmeer daarheen getrokken. De onrust in het Grevelingenmeer had ook tot gevolg dat er voor het eerst een kleine vestiging was op de Slijkplaat in het Haringvliet en in de Flauwers Inlaag op Schouwen (respectievelijk 84 en 409 paar). Het totale aantal broedparen grote sterns in het Nederlandse/Belgische Deltagebied was in 2004 weer verder toegenomen, tot 8762 paar (tegen 7460 paar in 2003). Deze toename is voornamelijk toe te schrijven aan de groei van de kolonie van Zeebrugge en werd in belangrijke mate gevoed door het jarenlange hoge broedsucces van de sterns in het Grevelingenmeer. De volgende kolonie naar het zuiden, in Duinkerken, net over de Franse grens, groeide ook, van 800 naar 900 paar. In Zuidwest-Nederland daarentegen, was er sprake van een afname (van 6700 naar 4695 paar). Daar de aantallen in De Waddenzee nagenoeg constant zijn gebleven laat ook het totaal

voor heel Nederland een daling zien (van 18460 naar 15419 paar). We zitten met de huidige aantallen nog steeds ver af van het niveau van zo'n 30.000 paar uit de periode van voor de grote telodrinvergiftiging in de zestiger jaren. Zowel de Delta als de Waddenzee laten nu een stijgende lijn zien. In de Delta zijn er meerdere grote kolonies (>750 paar). De Belgische kolonie die het laatste jaar zo succesvol was vertoont sterk wisselende aantallen en het is dus nog onzeker hoe zich daar de situatie verder zal ontwikkelen. De Franse kolonie vertoont een min of meer continue groei. In de Waddenzee worden de aantallen gedomineerd door de kolonie op Griend, alwaar de laatste drie jaren stagnatie in de groei is opgetreden en in 2004 het broedseizoen totaal is mislukt; zie bijlage). Soms vestigden grote sterns zich ook tijdelijk elders in het Waddengebied in tamelijk grote kolonies, zoals 2335 broedparen in 1998 op Rottummerplaat, maar Griend was en bleef verreweg de belangrijkste plek.

Figuur 1. Het verloop van het aantal broedparen grote sterns in het Grevelingenmeer en in de rest van de Delta, en het nabijgelegen Zeebrugge (België) en Duinkerken (Frankrijk) (links). Flauwers Inlaag (F), en Slijkplaat (S) zijn apart aangegeven; nieuw voor 2004. Rechts: aantalsverloop in de Nederlandse Waddenzee, ter vergelijking.

Ook op de Kleine Stampersplaat deden de grote sterns het dit jaar slecht. Het broedsucces, dat wil zeggen het gemiddeld aantal vliegvlug geworden jongen per broedpaar, bedroeg slechts zo'n 0,25 (tabel 1). Er was sprake van verstoring door bruine kiekendief, havik, zilver- en kleine mantelmeeuwen. Een groot deel van de ongeveer 250 paar kokmeeuwen die rond de grote sternvestiging broedden en deze tegen agressors beschermden, verdween hierdoor in de loop van het broedseizoen. Vorig jaar was deze sternvestiging nog niet zo in de kijker van predatoren gekomen en verliep het broedseizoen heel succesvol (broedsucces 0,75). De gemiddelde legselgrootte van 1,32 per broedpaar was evenals voorgaande jaren om onduidelijke redenen aan de lage kant. Geringere voedselbeschikbaarheid en verstoring in de vestigingsperiode hetgeen tot energieverlies heeft geleid zijn als mogelijke oorzaken te noemen. Mogelijk is de gemiddelde legselgrootte iets te laag ingeschat, omdat de predatie in 2004 hoger was dan in andere jaren toen er veel minder gepepredeerde eieren waren en er ook veel minder predatie direct werd waargenomen.

jaar	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04
paren	3650	2600	2250	1850	1575	1900	1950	1850	1800	2975	1750	4100	2840	3250	1600	4200	3300
legsels	1.56	1.72	1.64	1.09	1.20	1.37	1.60	1.55	1.69	1.53	1.40	1.30	1.41	1.30	1.41	1.39	1.32
succes	0.75	0.80	0.50	0.55	0.45	0.35	0.50	0.50	0.80	0.80	0.80	0.75	0.65	0.70	0.30	0.75	0.25
kolonie	M	M	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H/KS	KS	KS

Tabel 1. Aantallen broedparen grote sterns in de Grevelingenkolonies (M = Markenje; H = Hompelvoet; KS = Kleine Stampersplaat) van 1988 tot 2004. De gemiddelde legselgrootte en het broedsucces, als gemiddeld aantal vliegvlugge jongen per paar, is ook gegeven. In 2004 was het broedsucces uitzonderlijk laag, maar lag het aantal broedparen en het aantal eieren per nest binnen de normale range.

De toekomst van de kolonie grote sterns in het Grevelingenmeer is heel onzeker geworden. Het is de vraag of ze er nog lang zullen broeden. Misschien is het wel het komende seizoen voor het laatst het geval. De Kleine Stampersplaat lijkt onder andere vanwege de toename van roofvogels en de hiermee gepaard gaande verstoring en predatie geen goede alternatief meer te bieden voor de Hompelvoet. De Hompelvoet is ook meer en meer begroeid geraakt. De afgelopen vijftien jaar is het oppervlak aan struweel niet toegenomen (2/3 deel van de Hompelvoet bestaat nog steeds uit schraal grasland en kaal of schaars begroeid slik), maar de vegetatie is wel steeds hoger geworden. Tal van verstoorers en predatoren zoals grote meeuwen, roofvogels als bruine kiekendief en de laatste jaren in toenemende mate buizerd, havik, slechtvalk en verder hermelijnen en bruine ratten hinderen het vestigen en het broeden van de grote sterns. Het aantal kokmeeuwen is er de laatste tijd drastisch gedaald (van 2500 naar 330 paar in de periode 2000-2002 en vervolgens tot enkele tientallen in 2004). In 2002 zijn daardoor veel minder grote sterns op de Hompelvoet tot broeden gekomen (1200 paar) en was het broedsucces nagenoeg nihil. Markenje is evenmin een goed alternatief, vanwege de goede bereikbaarheid voor grondpredatoren vanaf de nabijgelegen vaste wal. Misschien dat het scheppen van een nieuwe locatie in het Grevelingenmeer op termijn uitkomst kan bieden. Zo bestaat bijvoorbeeld het plan

om door afsplitsing van een klein deel van de Hompelvoet een nieuw eilandje te creëren. Het struweel dat op dit deel aanwezig is zal uiteraard verwijderd worden. De kans lijkt groot dat locaties elders in de Delta meer grote sterns naar zich toe zullen trekken. Zo zat Zeebrugge het afgelopen jaar sterk in de lift omdat de sterns daar op een recent aangelegd schiereilandje konden gaan broeden. Wat De Hooze Platen in de Westerschelde deden het recent echter minder goed. Door verstoring door zilvermeeuwen, overspoeling en een slechte voedselsituatie was er de laatste jaren geregeld sprake van een dalend aantal broedparen en een laag broedsucces. Andere gebieden, zoals de recent herschappen Flauwers Inlaag waar in vooroorlogse jaren veel grote sterns broedden (Beijersbergen 2004), en de Slijkplaat in het Haringvliet, lijken veelbelovender. Bij de Flauwers Inlaag broeden de vogels op een eilandje dat in de winter onder water wordt gezet. Hierdoor verdwijnen behalve eventuele ratten ook de Noordse woelmuizen, die door hun talrijke aanwezigheid vaak predatoren aantrekken (zoals onder andere op Markenje en de Hompelvoet het geval is). Eeuwenlang heeft de grote stern in de inlagen aan de Schouwse zuidkust gebroed. Nu de omstandigheden daar weer zijn verbeterd, terwijl het in de Grevelingen - met onder andere een vlakbij broedende havik en buizerd - erg onrustig is, lijkt de Flauwers Inlaag hoge ogen te kunnen gaan gooien. Vogels die naar deze locatie uitwijken kunnen bovendien hun oude vertrouwde visgebieden blijven bezoeken. Ook de Slijkplaat lijkt een mogelijk alternatief voor de Grevelingen, omdat hier grote kolonies van kokmeeuwen en visdieven zijn gevestigd. Wel werden hier in 2004 veel jongen gepredeerd, onder andere door de hier aanwezige zwartkopmeeuwen (med. R. van Loo) en was het broedsucces - ofschoon vanwege de magere resultaten elders tot de hoogste van Nederland behorend - niet zo hoog.

Referenties:

- Bijlsma R.G., Hutings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Beijersbergen J. 2004. De terugkeer van de grote sterns als broedvogel in de Inlagen van Schouwen. *Sterna* 49: 50-51.
- Derks P.J.T. & Kraker C. 1993. Broedende grote sterns *Sterna sandvicensis* op Hompelvoet en Markenje 1989-1992. *Sula* 7: 53-63.
- Kraker C. de & Derks P.J.T. 1988-2004. Jaarlijkse beheersverslagen Hompelvoet/ Markenje (en Kleine Stampersplaat sinds 2002) 1988-2004. Staatsbosbeheer
- Goes ('88-'91), Middelburg ('92-'99), Natuur en Recreatieschap De Grevelingen ('00-'04).
- Meininger PL, Hoekstein M.S.J., Wolf P.A. & Lilipaly S.J. 2005. Broedsucces van kustbroedvogels in het Deltagebied in 2004. Rap. RIKZ/2005.002, 127p.

Philipp Derks, Pieter Buyskensstraat 8 III, 1067 ZE Amsterdam. e-mail: philipp.derks@12move.nl
Kees de Kraker, Burghse Ring 20, 4328 LL Burgh-Haamstede. e-mail: krakertjes@zeelandnet.nl
(Vogelwachters Hompelvoet)

Veel stelt het niet voor, het nest van de grote stern, en veel bescherming tegen hoge vloed, stuivend zand, brandende zon, of gevleugelde, kruipende of tweebeinige onverlaten biedt het ook niet.
Foto Kees de Kraker, Hooge Platen, 2004.

Informatie over de aantallen grote sterns in de verschillende kolonies van Nederland en België is verkregen van: Johan Everaers (Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland) en Richard Nikolasczak (beheerder van natuureservaat Oye plage); Eric Stienen (Instituut voor Natuurbehoud, Brussel); Fred Schenk (Zeeuws Landschap); Rene van Loo, Freek Swart, Hillebrand van Dijk, Lex Varkevisser en Bert Corté (Staatsbosbeheer); Norman van Swelm (Ornithologisch Station Voorne); Rob Strucker en Pim Wolf (RIKZ/Delta Project Management); Date Lutterop, Gini Kasimir, Eric Menkveld, Gerrit Boot en Otto Overdijk (Natuurmonumenten), Maarten Stoepker (ex-Staatsbosbeheer); Jan Zijp (Landschap Noord-Holland); en Jan van Dijk (LNV). Dankzij de regelmatige medewerking van Frans Beekman, J. Beijersbergen, Johan Everaers, Fred Schenk en Krijn Tanis werd ons veldwerk aanzienlijk vergemakkelijkt. William van de Hulle en Andre de Jonge van Staatsbosbeheer gaven regelmatig eigen waarnemingen van de Kleine Stampersplaat aan ons door Met dank aan Mardik Leopold voor het bewerken van de tekst en aanvullende informatie.

Bijlage: Koloniegroottes en broedsucces van de grote stern in de Delta en nabijgelegen Belgische en Franse broedplaatsen en in de Nederlandse Waddenzee in 2004. Locaties waar in het verleden slechts een of enkele paren incidenteel hebben gebroed, en die in 2004 niet bezet waren (Bijlsma *et al.* 2001), zijn niet opgenomen.

kolonie	paren	uitvliesucces	opmerkingen	bron
Delta/België/NW Frankrijk				
Duinkerken (Frankrijk)	900	onbekend		Johan Everaers en Richard Nikolasczak
Zeebrugge (België)	4067	0,7 per paar		Eric Stienen
Hooge Plaat (Westerschelde)	900	0	Veel legsels weggespoeld (hoog tij); rest gepredeerd door zilverbreeuwen	Fred Schenk
Kleine Stampersplaat (Grevelingen)	3300	0,25	Verstoring / predatie, voedselgebrek o.a. in verband met storm	Rob Strucker en Pim Wolf (Meininger <i>et al.</i> 2005) geven 0,1-0,5 per paar op)
Slijkplaat (Haringvliet)	84	30 grote jongen gezien	Nieuwe vestiging (afgezien van een paar eerdere enkelingen). Predatie door zwartkopmeeuwen	Rene van Loo (Meininger <i>et al.</i> 2005) geven 0,1-0,5 per paar op)
Sluftereiland (Maasvlakte)	0		Sinds 1991 (98 paar) geen echte kolonie meer	Norman van Swelm
Flauwers Inlaag (Schouwen)	409	onbekend; ondanks predatie door meeuwen wel jongen uitgevlogen	Nieuwe vestiging. Herhaaldelijk, maar alleen op afstand bekeken	Rob Strucker en Pim Wolf
Wadden				
Griend	11275	slechts 100 jongen vliegvlug	Legselgrootte goed (1.73); groei / overleving slecht. Uitvliegengewichten zeer laag: voedselgebrek	Date Lutterop en Giny Kasimir
De Schorren (Texel)	0		Sinds 1991 (750 paar) geen kolonie meer	Eric Menkveld, Otto Overdijk, Gerrit Boot en Maarten Stoepker
Mokbaai (Texel)	0		Locatie slechts af en toe bezet, nooit met enig broedsucces, wellicht door eerste-keer broedvogels	idem; Lieuwe Dijkse (Nieuwsbrief NZG 5-3)
De Petten (Texel)	98		Nieuwe vestiging , maar alle legsels verloren tijdens storm en regen op 27 juni	Idem; (Martin de Jong (Nieuwsbrief NZG 5-3).
Boschplaat: Helmpollen (Terschelling)	253	vrijwel 0	Nieuwe vestiging , maar meeste nesten weggespoeld tijdens een westerstorm op 24 juni. Drie paar apart, op en losse zandrug	Freek Swart en Hillebrand van Dijk
Ameland (Schelpenpölle)			alleen in 2000 een kolonie (570 paar)	Lex Varkevisser
Schiermonnikoog	0		in 2003 nog 500 paar	Otto Overdijk
Rottumerplaat/oog	0		In 1998 voor het laatst een kolonie (R-plaat, 2335 paar)	Bert Corté

VERENIGINGSNIEUWS

Spectaculaire aantallen roodkeelduikers, drieteenmeeuwen, zeekoeten, alken en bruinvissen voor Hollandse kust van december 2004 tot januari 2005

Van begin december 2004 tot eind januari 2005 zijn langs de Hollandse kust bovengemiddelde en op sommige dagen recordaantallen langsvliegende roodkeelduikers, drieteenmeeuwen, zeekoeten, alken en bruinvissen waargenomen. Dit verschijnsel deed zich vooral voor tussen Hoek van Holland en Noordwijk en ter hoogte van Camperduin. Vogels die in de nachtelijke (rust)uren in noordoostelijke richting afdreven (als gevolg van overheersende zuidwestenwind en het residu van de getijdestroming) moesten daardoor in de ochtend plaatscorrecties in zuidwestelijke richting uitvoeren om weer bij vermoedelijk betere voedselgebieden terecht te komen. Massale verplaatsingen deden zich dan ook met name voor in de eerste uren van de ochtend. Na 22 januari bleek de grote stroom vogels te zijn opgedroogd, al volgden later nog enkele dagen die in andere jaren als spectaculair zouden zijn aangemerkt. De aantallen voor de Hollandse kust bleven opmerkelijk hoog tot in maart, vooral voor de kust van Noord-Holland. In maart werden de wintervogels vervangen door zeer grote aantallen aalscholvers die min of meer dezelfde gedragingen vertoonden (zie ook: www.trektellen.nl). In deze bijdrage geven we een globale schets van de gebeurtenissen zonder in te gaan op de oorzaken.

Roodkeelduiker Gedurende de genoemde periode verbleven nooit eerder waargenomen aantallen duikers onder de Hollandse kust. Hiervan had ruim 99% betrekking op roodkeelduikers (17% van alle getelde kleine duikers werd op soort gebracht). Noordwijk beet het spits af met op 6 en 12 december meer dan 1200 roodkeelduikers. Behalve te Camperduin, waar op 26 december 1375Z en 492N vlogen en een dag later 1752Z en 92N, lagen de aantallen op andere posten aanzienlijk lager. De 1^e januari bracht te Scheveningen het Nederlands record op 3014 exemplaren. Op 9 januari werden er hier 2245 gezien. Te Noordwijk werd op dezelfde dag het telpostrecord gebroken met 1496 vogels (waarvan 1494Z en 1180 in het eerste uur). In januari werden te Scheveningen op zes dagen meer dan 1000 duikers geteld. Op de drie beste dagen te Katwijk (26 december, 2 en 10 januari) werden rond de 800 duikers waargenomen. Wederom een nieuw Nederlandse record betrof de 3435Z en 5N langsvliegende vogels op 11 januari te Camperduin, waarvan 3259 in het eerste uur. Ook op 15, 16, 17 en 19 januari waren de aantallen naar zuid vliegende duikers hier zeer hoog met respectievelijk 2140, 2946, 2959 en 2649 exemplaren.

Nieuwsbrief NZG jaargang 6 nr. 3